

מבט על פרשות השבוע ועל מועדי ישראל
מבעד לתיבות ולאותיות של לשון הקודש

חנן חסן

חג הפסח

צִדְדֵי תַעֲשֶׂה לַמִּצְוָה – חַג הַפֶּסַח

וְלֹא יֵרָאֶה לָךְ חֶמֶץ ... – מה כל כך נורא בלראות חֶמֶץ?

השבת, לא נקרא בפרשת השבוע בתפילת שחרית, לכן נתמקד הפעם בחג הגאולה ונעסוק במושגים המשמעותיים במיוחד בחג הפסח: "חֶמֶץ" ו"מִצְוָה", נעלה לשרשיהם ונסה להבין פשר מהותם.

התורה מצווה עלינו לאכול מצות בחג פסח ובמקביל אוסרת עלינו באיסור חמור את החמץ. התורה מנמקת בעבורנו מדוע עלינו לאכול מצות בפסח (ביום הראשון לפחות), "שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עִלְיֵי מִצּוֹת לֶחֶם עֲנִי כִּי בַחֲפוּזֶיךָ יִצְאֶת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם...". אך באשר ל**חֶמֶץ**, מצויה בתורה רק אזהרה חמורה, ועונש חמור בצידה, "כִּי כָל אֲכַל חֶמֶץ וְנִכְרַתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִיִּשְׂרָאֵל". ובעצם, האיסור אינו מתייחס רק לאכילת החמץ, אלא התורה מוסיפה עליו שני איסורים נוספים: הראשון - "וְלֹא יֵרָאֶה לָךְ חֶמֶץ... בְּכֹל גְּבֻלְךָ", והשני - האיסור להחזיק ברשותנו חמץ, אף אם הוא טמון ומוסתר, "שִׁבְעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתֶיכֶם". ציוויים אלה מעוררים אצלנו אסוציאציה של "כדאי לתפוס מרחק" ממה שהו מסוכן, כאילו מדובר בחומר בעל קרינה העלולה לגרום לעיוורון (ולא ירָאֶה), ואולי מדובר בחומר "רדיואקטיבי", שגם הסתרתו בכספת, אין בה כדי להועיל (לא יִמָּצֵא). ואם אכן **החֶמֶץ** הוא מאכל מסוכן ופוגעני, מדוע ששים אנו במוצאי חג הפסח לשוב ולאכול ממנו עד הפסח הבא (בשנה הבאה)? האם השתנה דבר מה במרכיביו או במתכונת אפייתו, מאז ביערנו אותו בערב הפסח?!

יש מקום לכאורה, לבדוק מחדש את הרגלי האכילה שלנו, ולענות על השאלה: מה עדיף לאכול ברוב ימות השנה, האם **חֶמֶץ**, כפי שאנו נוהגים, או שמא נכון לעבור ל**מִצְוָה**? ערכו הרוחני של מי מהשניים גבוה יותר? היום, כשאנו מביטים מבעד לעדשותיו של חודש ניסן, התשובה הנראית לנו נכונה ממבט ראשון, היא שבּוּדָאי המצה עדיפה. ולראיה, עובדה היא, שבחג הגאולה אנו מצוים לאכול **מִצְוָה**. ה**מִצְוָה** זכתה בפי חז"ל לכינוי חיבה כמו "מיכלא דמהימנותא" – מאכל האמונה, וגם "מיכלא דאסותא" – מאכל הרפואה, בעוד שלגבי **החֶמֶץ**, לא די בכך שאסור לנו לאכול אותו, אלא עלינו גם לבערו.

האם החמץ הוא כה מגונה, חלילה? הרי לגבי קורבן **תּוֹדֵה** קובעת התורה "עַל חֵלֶת לֶחֶם חֶמֶץ יִקְרִיב קֶרְבָּנוּ עַל זֶבַח תּוֹדֵת שְׁלָמֶיךָ", וללא חמץ, לא ניתן להקריב את קורבן **הַתּוֹדֵה** החשוב. נביא להלן מספר דוגמאות המצביעות על יתרונו של הלחם בכלל, על שאר המאכלים, ושל לחם **החֶמֶץ** בפרט, על **המִצְוָה**. התורה נמשלה ל**לֶחֶם**, המשמש מרכיב מזון עיקרי, כפי שמבקש הקב"ה מעם ישראל "לִכְוֹ לֶחֶמוֹ בְּלֶחֶמִי". כאשר מונחים בפני האדם כמה מאכלים שבכוונתו לטעום מהם, קובעת ההלכה סדר קדימות לברכה ראשונה, על פי חשיבותו של המאכל. ברכת ה**פַּת** קודמת לכל שאר הברכות, מה שמורה על חשיבותה הגדולה, ומי שברך על ה**לֶחֶם**, אף פטור מלברך על כל שאר המאכלים. הברכה שאנו מברכים לפני אכילת **לֶחֶם חֶמֶץ**, היא "המוציא **לֶחֶם** מן הארץ".

אך כאשר מדובר ב**מִצְוָה**, הנאכלת שלא בפסח, יש הפוסקים שהיא אינה נחשבת כ**לֶחֶם**, וברכתה "בורא מיני מזונות", הפחותה בחשיבותה. הברכה היחידה, בה אנו מצוים ישירות מהתורה, היא ברכת המזון, "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכָּנֶת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם... וְאָכַלְתָּ וְשִׁבְעַתָּ וּבִרְכַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ". לדעת כל הפוסקים, די באכילה של כזית **לֶחֶם חֶמֶץ** (27 גרם), כדי לחייב את האוכל בברכת המזון. לעומת זאת, כאשר מדובר ב**מִצְוָה**, שלא בפסח, יש פוסקים הקובעים שאין לברך על מידה כזו ברכת המזון. ובכלל, מעצם העובדה שכאשר מוזכר '**לֶחֶם**' סתם, הכוונה היא ל**חֶמֶץ**, אלא אם כן נאמר אחרת, יוצא ש**לֶחֶם חֶמֶץ** הוא "פאר המזונות", דבר המחריף את השאלה באשר לייחס לו הוא זוכה בפסח.

כדי שנוכל להשיב, נשתדל לעלות לשורשי המילים '**חֶמֶץ**' ו'**מִצְוָה**'. שורשו של **החֶמֶץ** הוא **ח.מ.צ.** ננסה ללמוד על מאפייני **החֶמֶץ** משורשים "אחים" אחרים, הפותחים באותיות **ח' מ' ה'**. השורש **ח.מ.ד.** - במשמעות של לחמוד, מרמז על רצון לקחת, להיות בעלים על משהו שאין ברשותנו. השורש **ח.מ.ר.** - במשמעות של תסיסה ההופכת את התירוש לין, "וַיִּין חֲמֵר מְלֵא מִסָּדֶךְ". אחרי שקיבלנו יין, אם לא מונעים המשכת התסיסה, מגיעים לשורש **ח.מ.צ.** - במשמעות של **החמצה** ("פיספוס" בעגה). היין הופך להיות "**חֶמֶץ** יין", בעל טעם **חמוץ**. אם נחפש במקרא אחר שימוש בשורש **ח.מ.ץ**, נגלה שיש לו גם משמעות של גזל ולקחה בכוח משל אחרים, כפי שמבקש דוד המלך, "אֶלְקֵי פִלְטָנִי מִיַּד רָשָׁע מִכֶּפֶר מְעוֹל וְחֹמֶץ". משמעות זו בולטת גם בשורש-האח **ח.מ.ס.** במשמעות של גזל.

ומה ללחם, אף שהוא **חֶמֶץ**, ולכל המשמעויות שהבאנו מהשורשים הקרובים? מהו **חֶמֶץ**, ומדוע זכה הלחם למעמד כה גבוה? לחם הוא מאפה הנעשה מקמח של אחד, או יותר, מ"חמשת מיני דגן" בלבד: חיטה, שעורה, כוסמת (הקרויה כיום כוסמין), שיפון ושיבולת שועל. ומה מייחד דגנים אלה מדגנים אחרים, כמו אורז ותירס למשל? על דרך פנימיות, "חמשת מיני דגן" הנ"ל מאופיינים בכך שהקמח שלהם הוא בעל כושר ספיחה גדול מאוד, לעומת זה של האחרים, המכונה "רצון לקבל". הוא מסוגל לספוח אליו כמות גדולה יחסית של מים, כאשר לשים אותו. אחרי שהבצק נילוש ומונח בצד, מתחיל תהליך איטי של תסיסה, במהלכו הבצק סופח אליו חום ואויר, שבאמצעותם הוא תופח. זהו תהליך ה**חֶמֶץ**, ששמו הולם גם את הריח ה**חמצמץ** שהבצק מקבל.

ומה עם המצה משרש **מ.צ.ה**? שורש זה כמו מייצג את הצד ההפוך. במקום לספוח חומרים נוספים ולתפוח, השורש **מ.צ.ה** עניינו **צמצמום** וריכוז, ומשמעותו **מיצוי**, הוצאה של **המיץ** או **התמצית** כמו בשורש **מ.צ.י**. מה מונע **החמצה** של **המצה**, אם היא מורכבת מאותם החומרים המרכיבים את **המיץ**? אם נעמת את שתי המילים '**המיץ**' ו'**המצה**'. נגלה כי בכל אחת מהן מופיע צמד האותיות '**מצ**', **ח-מצ** ו-**מצ-ה**. המילה **המיץ** פותחת באותיות **המ** במשמעות של **חום**, המשפיע על תהליך **החמוץ** ומזרז אותו. מקובל גם ללוש את הבצק במים פושרים למטרה זו. מה שאין כן ב**מצה**, בה האות ח' נשמטה, ועימה הקידומת **חם**. בתהליך הכנתה של המצה, חייבים להשתמש במים צוננים ("מים שלנו") כדי לצנן את תהליך **החמוץ**. אמצעי אחר למניעת **החמוץ** הוא הזריזות, ההשתדלות שלא **להחמיץ** (לפספס) את המועד הנכון לאפייה ע"י קיצור, ככל שניתן, של משך הזמן שבין הלישה לאפייה.

עם ישראל נמשל לדגן, "קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רִאשִׁית תְּבוּאָתָהּ". ליהודי יש נשמה, כלי קיבול רוחניים גדולים, ו"רצון לקבל" גדול מאוד, יחסית לעמים אחרים. תהליך החימוץ מייצג את כוח הברכה והריבוי. השורש **ב.ר.כ** כמו מרמז על מהות הברכה. כל אחת מאותיות השורש **ב.ר.כ** היא בעצם כפולה של קודמתה (**ב=א+א**, **ר=ק+ק**, **כ=י+י**). הברכה היא כושר הריבוי וההכפלה של הקיים. ברוחני מדובר בכושר הלימוד וההבנה ובמיוחד ביכולת לחדש הבנות, לגלות צדדים ייחודיים, להמציא ולהיות פורה ברעיונות וביוזמות. החמצה וההתנפחות אמורה לבוא מצד הקדושה. ה"רצון לקבל" שניתן ליהודי, לא נועד בעבורו בלבד. היהודי אמור לשמש מעין צינור, המקבל מצד אחד, אך לא כדי לשמור את מה שהוא מקבל לעצמו בלבד, אלא כדי להמשיך ולהפיץ את האור מבעד לפתח השני של הצינור, **לקבל על מנת לתת**.

ניתן להמשיל את תהליך החימוץ גם למנגנון הגדילה וההתפתחות הפיזית של האדם. המנגנון בנוי על התחלקותם של התאים והתרבותם, כדי לאפשר את הגידול הנדרש ואת החלפת התאים שמתו. כאשר הניפוח עובר סף מסוים קיים סיכון סביר שהמנגנון יתנתק מ"שורשיו" ויהפוך להיות מנגנון הפועל לצורך קיומו של המנגנון, התנפחות לשם התנפחות, ללא כל קשר לטובת הגוף ולצרכיו. המצב עלול להגיע עד כדי לגידולים סרטניים, שהתאים שבהם ממשיכים להתחלק ולהתרבות, למרות שבכך הם מצרים ומכבידים על הגוף עד כדי אובדנו חס ושלום.

ומה הפתרון לבעיה זו? התורה דורשת מאיתנו בחג הסוכות לקחת ארבעה מינים. אחד מהם הוא "ענף עץ עבות", ענף הדס "משולש", שכנגד כל עלה בענף יוצאים עוד שני עלים משני צידיו, וכך העלים מכסים ומסתירים על הענף. אך במציאות רבים מההדסים אינם משולשים, אלא הדסים "שוטים", שסטו ואיבדו עם הזמן תכונה זו והפכו להיות "זוגיים" בלבד. תיקונו של הדס שוטה, נעשה ע"י שריפתו של הגזע על הענפים היוצאים ממנו, כדי להחזיר לתחייה את המנגנון המקורי השמור בשורשו (לפעמים נדרשת חזרה על התהליך), ואז שב ההדס והופך להיות "משולש".

נשוב אל החמץ, הרצוי והמבורך ברוב ימות השנה, והמייצג את הדעת שבאדם. לפי המדרש, עץ הדעת חיטה היה, והיה העץ מיתמר ופריו היה בגדר גלוסקאות (חלות ועוגות אפויים). מקובל גם שאין התינוק מדבר עד שאוכל פת (חטה=כ"ב, כמספר האותיות באלפבית, מהן נבנות כל המילים). אלא שבגין חטא עץ הדעת הפכה החיטה מעץ, לצמח חד שנתי נמוך. החטא גרם גם לליקויים בפוטנציה, שעלולים לבוא לידי ביטוי לאורך הזמן. באמצעות מנגנון החימוץ זוכה אדם לפוריות רוחנית ומשיג הבנות וחיידושים ובכך הוא מקיים את רצון הבורא יתברך, של "פְּרוּ ורְבוּ" גם בתחום התורה. אלא שתהליך החמצה וההתנפחות עלול להוליד אצל האדם רגש של גאווה. הוא מייחס את כל ההצלחה שלו לעצמו, ובכך הוא כמו **חומץ** וגוזל את הקב"ה. כמו הבצק, הוא יושב על זרי הדפנה, **מתלהב** מעצמו, מתנפח, תופש מקום לא לו, ומחמיץ את ההזדמנויות לעשות שימוש נכון במה שהקב"ה מזמן לו. מנגנון **החימוץ** המשתבש והולך, פוגם עם הזמן בניקיון התוצרים, ומתחילים להופיע סיגים. לפיכך דרוש "טיפול תקופתי מונע".

פעם בשנה עלינו לפעול לניקוי ולטיהורו של המנגנון. אנו חייבים לאמץ "דיאטה", באמצעותה אנו מבערים את החמץ ובמקומו אנו אוכלים **מצה**, המייצגת את השורש, את המיצוי ללא כל תוספות שהן. הדבר ניכר באות ה' שנוספה למצה (במקום האות ח' של החמץ שנשמטה). ומסביר האר"י הקדוש שהאות ה' בנויה בעצם מצירוף של האותיות ד' ו-י' (הפוכה), דהיינו היכולת לומר "די" להתנפחות, להצטמצם ולהצטנע. להכיר בכך שאיני אלא שליח של הקב"ה, והכל מאיתו. לכן, מכונה המצה בספר הזוהר "**מיכלא דאסותא**", דהיינו מאכל הרפואה וגם בכינוי "**מיכלא דמהימנותא**" - מאכל האמונה, מכיוון שאינו מייחס כל יכולת פרטית או עצמית לגילויים ולחיידושים, אלא מייחס אותם לקב"ה בגדר "**בְּזַאת יְתְהַלֵּל הַמֵּתְהַלֵּל הַשֶּׁכֶל וְיַדַע אוֹתִי**", שברור שהם באו מאיתו והוא זה שפקח את עינינו לראותם. ולאחר שבוע של תיקון לאחר שהמנגנון שופץ וסולקו כל הגרורות, ניתן לשוב ולעשות שימוש נכון בחמץ המפירה, מצד הקדושה ועל דרך החיוב.

דבר חסידות

כל הצרות שעברו, ושעוברות עלינו, הן "טבילה ברותחין", טבילה המעבירה כל זוהמא (הגעלה). אחרי כן נוכל לקבל את פני האורח שלנו, משיח צדקנו.

(אגרות-קודש אדמו"ר הרי"צ)

שבת שלום ומבורך

פסח כשר ושמח

||| ||| |||

אם ברצונך לקבל את הגיליון ישירות, במייל או במסרון, אנא פנה אל hhananme@gmail.com או לטלפון 0525-699-691.